

Tadqiqot.uz

ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР МАВЗУСИДАГИ КОНФЕРЕНЦИЯ МАТЕРИАЛЛАРИ

2020

- » Хуқуқий тадқиқотлар
- » Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар
- » Тарих саҳифаларидағи изланишлар
- » Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни
- » Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни
- » Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар
- » Педагогика ва психология соҳаларидаги инновациялар
- » Маданият ва санъат соҳаларини ривожланиши
- » Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши
- » Техника ва технология соҳасидаги инновациялар
- » Физика-математика фанлари ютуқлари
- » Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар
- » Кимё фанлари ютуқлари
- » Биология ва экология соҳасидаги инновациялар
- » Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари
- » Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

conferences.uz

No 18
31 июль

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 18-КҮП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ
15 -ҚИСМ**

**МАТЕРИАЛЫ РЕСПУБЛИКАНСКОЙ
18-МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОЙ ДИСТАНЦИОННОЙ
ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИИ НА ТЕМУ "НАУЧНО-
ПРАКТИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ"
ЧАСТЬ-15**

**MATERIALS OF THE REPUBLICAN
18-MULTIDISCIPLINARY ONLINE DISTANCE
CONFERENCE ON "SCIENTIFIC AND PRACTICAL
RESEARCH IN UZBEKISTAN"
PART-15**

ТОШКЕНТ-2020

УУК 001 (062)
КБК 72я43

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" [Тошкент; 2020]

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" мавзусидаги республика 18-кўп тармоқли илмий масофавий онлайн конференция материаллари тўплами, 30 июль 2020 йил. - Тошкент: Tadqiqot, 2020. - 15 б.

Ушбу Республика-илмий онлайн конференция 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегиясида кўзда тутилган вазифа - илмий изланиш ютуқларини амалиётга жорий этиш йўли билан фан соҳаларини ривожлантиришга бағишиланган.

Ушбу Республика илмий конференцияси таълим соҳасида меҳнат қилиб келаётган профессор - ўқитувчи ва талаба-ўқувчилар томонидан тайёрланган илмий тезислар киритилган бўлиб, унда таълим тизимида илгор замонавий ютуқлар, натижалар, муаммолар, ечимини кутаётган вазифалар ва илм-фан тараққиётининг истиқболдаги режалари таҳлил қилинган конференцияси.

Масъул муҳаррир: Файзиев Шохруд Фармонович, ю.ф.д., доцент.

1.Хуқуқий тадқиқотлар йўналиши

Профессор в.б.,ю.ф.н. Юсувалиева Раҳима (Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети)

2.Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар

Доцент Норматова Дилдора Эсоналиевна(Фаргона давлат университети)

3.Тарих саҳифаларидаги изланишлар

Исмаилов Ҳусанбой Маҳаммадқосим ўғли (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси хузуридаги Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси)

4.Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни

Доцент Уринбоев Хошимжон Бунатович (Наманганд мухандислик-қурилиш институти)

5.Давлат бошқаруви

PhD Шакирова Шохида Юсуповна (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси хузуридаги "Оила" илмий-амалий тадқиқот маркази)

6.Журналистика

Тошбоева Барнохон Одилжоновна(Андижон давлат университети)

7.Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар

Самигова Умида Хамидуллаевна (Тошкент вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

8.Адабиёт

PhD Абдумажидова Дилдора Раҳматуллаевна (Тошкент Молия институти)

9.Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни

Phd Вохидова Мехри Ҳасанова (Тошкент давлат шарқшунослик институти)

10.Педагогика ва психология соҳаларидағи инновациялар

Турсунназарова Эльвира Тахировна (Навоий вилоят ҳалқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

11.Жисмоний тарбия ва спорт

Усмонова Дилфузахон Иброҳимовна (Жисмоний тарбия ва спорт университети)

12.Маданият ва санъат соҳаларини ривожлантириш

Тоштемиров Отабек Абидович (Фарғона политехника институти)

13.Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши

Бобохонов Олтибой Раҳмонович (Сурхандарё вилояти техника филиали)

14.Тасвирий санъат ва дизайн

Доцент Чарисев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

15.Мусиқа ва ҳаёт

Доцент Чарисев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

16.Техника ва технология соҳасидаги инновациялар

Доцент Нормирзаев Абдуқаюм Раҳимбердиевич (Наманганд мухандислик-курилиш институти)

17.Физика-математика фанлари ютуқлари

Доцент Соҳадалиев Абдурашид Мамадалиевич (Наманганд мухандислик-технология институти)

18.Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар

Т.ф.д., доцент Маматова Нодира Мухтаровна (Тошкент давлат стоматология институти)

19.Фармацевтика

Жалилов Фазлиддин Содиқовиҷ, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

20.Ветеринария

Жалилов Фазлиддин Содиқовиҷ, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

21.Кимё фанлари ютуқлари

Рахмонова Доно Қаххоровна (Навоий вилояти табиий фанлар методисти)

22.Биология ва экология соҳасидаги инновациялар

Йўлдошев Лазиз Толибович (Бухоро давлат университети)

23.Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари

Доцент Сувонов Боймурод Ўралович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

24.Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

Phd доцент Қаҳҳоров Ўқтам Абдурахимович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

25.География

Йўлдошев Лазиз Толибович (Бухоро давлат университети)

Тўпламга киритилган тезислардаги маълумотларнинг хаққонийлиги ва иқтибосларнинг тўғрилигига муаллифлар масъулдор.

© Муаллифлар жамоаси

© Tadqiqot.uz

PageMaker\Верстка\Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Контакт редакций научных журналов. [tadqiqot.uz](http://www.tadqiqot.uz)
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of [tadqiqot.uz](http://www.tadqiqot.uz)
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

МУСИҚА ВА ҲАЁТ

1. Xamraqulova Dilafruz Dilmurodovna	
MUSIQAVIY TARBIYANING INSON RUHIYATIDAGI O'RNI	7
2. Xatamova Irodaxon	
MUSIQA MADANIYATI DARSLARIDA BOLALAR FOLKLOR IJODINI	
SHAKLLANTIRISHNING PEDADOGIK YONALISHLARI	9
3. Имомназарова Гуласал Улуғбек қизи	
ЎЗБЕКИСТОНДА ХОР САНЬАТИ ТАРИХИГА БИР НАЗАР	11
4. Nazarova Holida Olimjonovna	
SHAXS KAMOLOTINI RIVOJLANTIRISHDA MUSIQA TARBIYASINING ROLI.....	13

МУСИҚА ВА ҲАЁТ

MUSIQAVIY TARBIYANING INSON RUHIYATIDAGI O'RNI

Xamraqulova Dilafruz Dilmurodovna,
Andijon viloyati Marhamat tumanidagi
31-maktabning nemis tili fani o'qituvchisi
E-mail: dilafruzdilafruz240@gmail.com
Telefon raqami: 97 9818208

Annotatsiya: ushbu maqola musiqa, uning inson hayoti va ruhiyatidagi o'rni, Prezidentimizning shu xususdagi qarori tahlili haqida.

Kalit so'zlar: cholg'u asbobi, dutor, tanbur, g'ijjak, Ibn Sino, Al-Forobiy, surnay, doira.

"Maktab bitiruvchisi attestatida cholg'u asbobini o'rgangan, degan baho bo'ladi". Bu muhtaram Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev Miromonovichning so'zlaridir. Davlat rahbari ushbu so'zlarni iyun oyi oxirlarida Namangan viloyati faollari bilan o'tkazilgan yig'ilishda aytib o'tdi. Va o'z so'zlarini shunday izohladi : "Nima uchun bu kerak? Iqtisodiyotni tiklaymiz, lekin shu bilan bab-baravar madaniyatimizni tiklab bormasak, ertaga ma'naviy ozuqa bo'lмаган elda, xalqda, yoshda yutuq bo'lmaydi ". Juda to'g'ri, oxiri chuqur o'ylangan qaror bo'lishiga qaramay, ayrim Telegram' kanallari, Facebook va boshqa ijtimoiy tarmoqlarda bu qarorga noto'g'ri, negativ fikr bildirganlar ham uchradi . Prezidentimiz ushbu so'zlari endi xohlagan qo'shiqchi xohlagan qo'shig'ini, sozanda xohlagan kuyini chaladi, degani emas. Bu fikrlar zamirida yoshlarimiz, kelajak avlodlarimizning ma'naviy yetuk, ruhiy barkamol bo'lib yetishishlari uchun qo'yilgan yana bir oqilona qaror bo'ldi , chunki mashhur allomalarimiz A. Navoiy, A.Avloniy, Abu Rayhon Beruniy, Al-Forobiylar musiqani tarbiyaviy, ma'naviy ahamiyati haqida ta'kidlab o'tganlar . O'z tarixini bilgan, madaniyatini anglagan, milliyligini qadrlagan insongina shunday qarorni aytga oladi.

Musiqa - inson ruhiyatini ma'naviy ozuqlantiruvchi mustahkam quroldir, Ibn Sino insonlarni davolashda musiqadan foydalangani bejizga emas. Chunki qalbi, ruhiyati sog'lom inson mustahkam irodaga ega bo'ladi .

Musiqaning shifobaxsh xususiyatlari insonni nafaqat tushkun holatdan chiqaradi, balki jismoniy og'riqlardan xalos ettiradi . Kayfiyatni ko'taradigan musiqa insonni yashashga, xursandchilik qilishga va yaxshilikka ishonishga undaydi. U dunyoga yorug'likni singdiradi va uni tinglash esa sayyorada yashovchi insonlarning yarmining sevimli mashg'uloti sanaladi. Musiqa insoniyatni birlashtiradi, uni yaxlitlikka olib keladi. Musiqa tovushlari bizda ma'lum bir hissiyotni uyg'otadi, ba'zida biz qayg'uga ko'milishni , ba'zida esa to'xtalmas quvonchga erishishni xohlaymiz.

"Komil musiqa qalbni shunaqa larzaga keltiradiki, bu hissiyotni sevimli mavjudotlardan bahra olayotgan kabi holatda bo'lgandek his etasiz, ya'ni musiqa, so'zsiz, dunyoda bor bo'lgan eng yorqin baxtni ato etadi", -degan edi Stendal. Musiqa insonni yashashga va harakatlanishga undaydi va aniqki, so'zsiz uning bizga bo'lgan ta'siri juda katta .

Bizning milliy musiqa asboblаримизга tanbur (forscha "yurakni tirnovchi", ya'ni "tan" – "yurak" , "bur" – "tirnash" degan ma'noni anglatadi), dutor (forscha "ikkita tor" degan ma'noni anglatadi), rubob (qadimdan tarqalgan torli tirmama cholg'u asbobi), chang (yozma manbalarga ko'ra XV, XVII asrlardan boshlab chang so'zi kirib kelgan), nay(puflab chalinadigan musiqa asbobi), surnay (forscha "sur" – "to'y , bayram va nay, to'uda chalinadigan nay"), doira (childirma, chirmanda, doira, daff), qayroq(urib chalinadigan o'zbek xalq cholg'u asbobi), chanqovuz (milliy musiqa asbobi, lab bilan qilib turilib chertib chalinadigan asbob) ,g'ijjak kabilar kiradi.

O'rta asrlarda bayon etilgan rivoyatlarga ko'ra, g'ijjakni Forobiy yaratgan, Ibn Sino

dastlabki ikki torni kvartaga sozlagan, Qulmuhammad Udiy esa g’ijjakka uchinchi torni qo’shgan. Ungacha ikki simli g’ijjakda ipakdan eshilgan yoki simli aks sado beruvchi torlar soni 8-11 tagacha bo’lgan.

Alisher Navoiyning “Majolis un-nafois” asarida aytilishicha , g’ijjakni chala bilish barcha saroy sozandalari uchun shart bo’lgan. O’rta asrda Alijon G’ijjakiy, Xo’ja O’zbek G’ijjakiy kabi sana’atkorlar mashhur bo’lishgan.

Nosiriddin Rabg’uziyning “Qissasi Rabg’uziy” asarida yozilishicha, qadimgi Rum viloyatida o’jar va qaysar tuyalarni o’sha viloyatning yosh kelinlari chalgan nay orqali bo’ysundirishgan ekan.

Bas, shunday ekan, muhtaram Prezidentimiz aytganidek: “Har bir bitiruvchi attestatida cholg’u asbobini o’rgangan, degan baho bo’lsin !”

Foydalilanigan adabiyotlar ro’yxati:

1. “Musiqa” 4-sinf uchun darslik. //Muall.: O. Ibrohimov.
2. Ziyo.net sayti

MUSIQA MADANIYATI DARSLARIDA BOLALAR FOLKLOR IJODINI SHAKLLANTIRISHNING PEDADOGIK YONALISHLARI

Xatamova Irodaxon
Sirdaryo viloyati Guliston tumani
15-maktabning musiqa madaniyati fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqlada musiqa madaniyati darslari orqali ma'naviyatimizni, madaniyatimizni yanada boyitish, bolalar folklor ijodini rivojlantirish yo'llari bayon etilgan.

Kalit so'zlar: folklor, musiqa madaniyati, alla, maktab, o'quvchi

Folklor hamma zamonlarda ham ijod sarchashmasi hisoblanib keladi. Shuning uchun ham, insoniyat alla, qo'shiqlar, afsonalar, ertaklar va dostonlarda o'zining yuksak orzu-umidlari, zavq-shavqi-yu kurashlarini ifodalagan. Xalq og'zaki ijodi o'zining mazmunan rang-barangligi, yuksak g'oyalar bilan yo'g'riganligi, halqturmushi, mehnati, xullas xalq hayotining barcha tomonlari bilan uzviy bog'liqligi bilan ham g'oyatda e'tiborlidir.

Bolalar folklori ko'pincha kattalar tomonidan ijod qilinadi (alla), ba'zi hollarda bolalar o'z o'yinchoqlari asosida o'zлari ham alla, qo'shiq va ovutmachoqlar to'qiyidilar. Bularning hammasi bir bo'lib faqat yaxshi tarbiyani targ'ib qiladi. Bolalar xalq og'zaki ijodining pedagogika bilan bog'lanishi alladan boshlanadi.

Alla - onajonlarimizning jajji farzandlariga, xotin-qizlarning o'z bolalari, singil yoki ukalarini uxlatish uchun beshik yoki belanchakni tebratib aytadigan qo'shig'i. Alla aytish odatda xotin-qizlarga xos, o'zbek bastakorlari va kompozitorlari bir talay yangi allalar yaratdilar. Ba'zan cholg'u allalar ham uchraydi. Taniqli o'zbek musiqashunosi Ilyos Akbarovning "Musiqa lug'ati" (1987) kitobidan bejizga misol keltirmadik. Alla haqida so' yuritar ekanmiz, eng avvalo ko'z o'ngimizda mo"tabar, munis, mehribon onalarimiz siymosi gavdalanadi.

Farzandlarni tarbiyalashda, ona allani faqat chaqaloqning orom olishi uchun aytmaydi, balki uning ta'sirida bolaning ichki dunyosiga milliy ruh kiradi. Urf-odatlarimizga nazar tashlaydigan bo'lsak, chaqaloq tug'ilganda qulog'iga azon aytildi keyin esa har bir ona o'zi bilgancha alla aytadi. Ona allasi zamirida milliy madaniyat, milliy mafkura, milliy ma'naviyat yotadi, chaqaloq ruhiga u asta-sekin singdirib boriladi.

Amir Temur, Alisher Navoiy, Mirzo Ulug'bek, Zahiriddin Muhammad Bobur, Al-Farobi, Ibn-Sino, Al-Beruniy singari buyuk allomalar ham onajonlarimizning allalaridan bahramand bo'lganlar. Tarixchilarining yozib qoldirishlaricha o'sha davrda onalar allalari quyidagicha aytilgan:

Jonimga darmon bolam,
Alla qilgin jonim bolam,
Allayo alla.

Farzand onaning dilbandi, jigarbandidur. Dunyoga kelgan birinchi kundan boshlab ota-ona uning odobli, ahloqli va mehnatsevar bo'lismeni istaydi.

Donishmandlar ta'biri bilan aytganda: Ota-onaning muqaddas byrchi farzandlarining dunyoga keltirganligi emas, balki yaxshi fazilatlarni singdirib, yahshi farzand tarbiyalay olganligidadir. Xalq pedagogikasida onalik eng yuksak ijtimoiy qadtiyat, inson zotining voyaga etishishida bo'lgan tabiiy ehtiyoj sifatida ulug'langan. Onalar insoniyatning bosh me'moridir. Bolalar bog'chalariga borsangiz, jajji qizaloqlarning qo'g'irchoqlariga alla aytayotganini ko'rasiz.

Katta yoshdag'i, ya'ni erta-indin tur mushga chiqadigan qizlarimizning ko'pchiligi esa hali alla aytolmaydilar. Shuni onajonlarimiz e'tiborga olib qo'yishsa yomon bo'lmaydi.

Umumta'lim maktablari musiqa darslarida olib borilgan tajriba-sinovlar shuni ko'rsatdiki, o'quvchilar orasida alla aytishni biladiganlari ozchilikni tashkil etar ekan. Dars jarayonida o'quvchilarga quyidagi savollar bilan murojat qildik:

- 1.Onangizning uka-singillaringizga aytga allasini tinglagannmisiz?
- 2.O'zingiz alla aytishni bilasizmi?

Ushbu savollarga o'quvchilardan to'liq javob olmadik. So'ngra o'quvchilarga uyga vazifa sifatida onalaridan alla o'rganib kelishini topshirdik. Onalari alla o'rgata olmaga ba'zi o'quvchilarimiz o'zлari quyidagi allalarni yozib kelishdi.

Alla aytadi oyim
Qo'shiqlari muloyim
Alla bolam deydilar
Guli lolam deydilar.
Alla jonim singlim-a
Orom olgin alla.
Kipriklarine namlig-a
Uxlay qolgin alla
Oyim kelar uxbab tursang
Jonim singlim-a alla
Shrinliklar olib kelar
Uxlab tursang alla
Allayo alla, allayo alla.

Yoki:

Alla bolam, alla
Jonom bolam alla
Ikki ko'zim alla
Shirin so'zim alla
Alla bolam bazti bor
Har narsaning, vaqtin bor

Jonom bolam alla
Shirin bolam alla
Ikki ko'zim alla
Uxlay qolgin alla

Yoki:

Yot bolam, uxla qo'zim
Uylarda o'chdi chiroq
Uxlar asalarilar
Uxlar baliqlar tinchroq

Ko'kda oy yarqiraydi
Derazadan qaraydi
Ko'zlarine yumg'on qo'zim
Yot quvonchim qunduzim
Alla, alla, alla-yo
Uxlab qolgin bola-yo

Xulosa qilib aytganda, yetuklik balog'at arafasida turgan qizlarimizni, bo'lg'usi onalarni alla aytishga undash foydadan holi emas. Oliy va o'rta ta'lif muassasalari o'quvchi qizlari orasida "Alla" ko'rik tanlovlari o'tkazilib borlishi maqsadga mufofiq. Ma'naviyatimiz, madaniyatimizni yanada boyitishda, yosh qizlar tarbiyasida alla qo'shiqlarining o'z o'rni bor, bu bilan kichkintoylarni ham odobli, ahloqli, el-yurtiga sadoqatli qilib voyaga etkazish, oldimizga qo'yilga maqsadlarni amalga oshirishda muhim deb hisoblaymiz.

Foydalaniman adabiyotlar:

1. O. Ibrohimov 4-sinf musiqa darsligi 2015-yil
2. A.Mansurov. D.Karimova. 5-sinf darsligi 2015-yil
6. M.Jumaboyev."Bolalar adabiyoti" Toshkent."O'qituvchi".1994-yil 7-9 betlar.
7. R. Qodirov «Musiqa pedagogikasi»-T.»Musiqa» 2009 y.
8. Tolipov U.K., Usmonboeva M., Pedagogik texnologiyalarning tarkibiy asoslari. T., «Fan» 2006

ЎЗБЕКИСТОНДА ХОР САНЬЯТИ ТАРИХИГА БИР НАЗАР

*Имомназарова Гуласал Улугбек қизи
Кува тумани 13-сонли болалар мусиқа ва
санъат мактаби хор синфи ўқитувчиси
тел: 91-327-63-01
e-mail:gulasal@inbox.uz*

Аннотация: мақолада Ўрта Осиё халқларининг бой мусиқа маданияти, ўзбек бастакорлари, вокал ҳонандалик, чолғучилик йўллари, икки овозлик ҳонандаликдан фойдаланиш бўйича фикрлар баён этилган

Калит сўзлар: мусиқа, хор санъати, овоз назарияси, маънавий бойликлар

Ўзбекистонда хор қуйлари манбалари узоқ асрларга бориб тарқалади. Нота ёзувлари бўлмаганлиги сабабли халқнинг мусиқали ижоди оғиздан-оғизга ўтиб келган. Шу кунгача етиб келган моддий бойликлар, деворларга туширилган тасвиirlар ҳамда қадимий ёзма ёдгорликлар хор санъатининг яратилишида муҳим манба бўлиб хизмат қилади. Юртимиизда кўпвозли хор ижрочилиги XIX асрнинг охирларидан ривожлана бошлади. XX аср янги ўзбек мусиқаси – кўпвозли мусиқанинг шаклланиш даври бўлди. “Мусиқа жамияти” фаоллиги натижаси ўлароқ уларнинг қошида турли мусиқа тўгараклари, хаваскорлик хор, симфоник, ракс жамоалари ташкил этилди. 1898-йил Тошкентда “Лира” хор жамияти ташкил этилиб, унинг раҳбари ҳарбий капелмейстир В.Лейsek бўлган. Ўрта Осиё халқлари юз йиллар илгари ҳам бой мусиқа маданиятига эга халқ сифатида шаклланган. Қўшиқлар, рақслар, халқ мусиқа асбобларини чалиш байрамларда, турли маросимларда, ҳарбий юришларда ўз ифодасини топган. Тинчлик даври қўшиқлари халқнинг меҳнат фаолияти жараёнида вужудга келган бўлиб, кўпинча, қўшиқ бир ёки бир неча кишилар томонидан куйланган. Лекин ҳозирги маънодаги хор ҳисобланмаган, чунки ўзбек мусиқаси узоқ вақtlар бир овозлик назарияси асосида ижро этилган. Шу кунгача етиб келган йирик вокал-чолғу асарлари бўлган мақомларда маълум қисм тароналари хор бўлиб куйланган. Хор қўшиқлари айниқса, диний маросимлар ва халқ оммавий байрамлари вақтида катта ахамият касб эта бошлади. Бир қанча кенг тарқалган ашуулалар, хусусан, яллалар фақат аёллар томонидан ижро этилади ва одатда бошланиши “сарахбору ялла” ижро этилиб, нақорат “хор” бўлиб айтилган. Ўрта Осиё XIX аср ўрталарида мустамлакачилик сиёсати натижасида ҳар қандай йўллар билан Россия империяси томонидан босиб олинди. Мустамлакачилик сиёсати туфайли халқлар маданияти ва санъатига асосан, мусиқа санъати ривожланишига кескин қаршилик кўрсатилди. Хор қўшиқчилиги энг кам ривожланган ўзбек халқ ижодига айланди. Айни шу даврда янги турмушга мос келадиган янги мусиқа санъати вужудга келиши керак эди. Асосий вазифа ўзбек халқини кўп овозли мусиқа санъатидан ҳам баҳраманд қилишдан иборат эди. Ўзбек ҳалқ қўшиқларидан янги замон мусиқа санъатига ўтиш вақти келган эди. Ўзбек бастакорлари олдида вокал ҳонандалик билан чолғучилик йўллари оралиғида вужудга келган икки овозлик ҳонандаликдан фойдаланиш вазифаси пайдо бўлди. Бу вазифани муваффакият билан ҳал этишда рус мусиқа санъати арбобларидан В.А.Успенский, Е.Е.Романовская, Н.Н.Миронов, В.М.Глиер, Г.А.Мушел, С.И.Василенко, А.Ф.Козловский ва бошқалар катта хизмат қилганлар.

XX асрнинг 30-йилларига келиб хор ижрочилиги тушунчаси аста-секинлик билан Ўзбекистонда ривожлана бошлади. 1936-йил Ўзбекистон давлат филармонияси ташкил топган. Катта ансамбллар қатори хор жамоаси ҳам тузилган. Ушбу хорга Н.Н.Миронов раҳбарлик қилган. 1952-йилда С.А.Валенков ва А.Султоновлар ўз фаолиятларини давом этирган. 1960-йили ҳукумат қарорига мувоғик Ўзбекистон телерадиоси қошида яна бир хор жамоаси ташкил этилди. Бу жамоада Ботир Хошимович Умеджонов дирижёр сифатида фаолият олиб борди. 1964-йил Ўзбекистон телерадиоси қошида яна бир “Булбулча” болалар хор жамоаси ташкил қилинди ва бадиий раҳбар ва дирижёр Шермат Ёрматов этиб тайинланди. Шу ўринда хор жанрининг келиб чиқиши, маъно мазмунига назар солсак.

ХОР - бу атама юононча ”чорос“ сўзидан келиб чиқиб, “жамловчи тушунча”, “йигин , жамоа” маҳсус уюштирилган ҳонандалар жамоаси деган маъноларни англатади. Хор тури тузилиш сифатига қараб аниқланади. Турига кўра бир жинсда яни болалар, аёллар ва эр-

каклар ёки аралаш бўлиши мумкин. Аралаш хор таркиби аёллар ёки болалар ва эркаклар овозларидан тузилади. Бир жинсли хорга бошқа жинсдаги хор партияси қўшилишидан ҳосил бўладиган хор-нотўлик аралаш хор дейилади. Хорнинг сон жиҳатидан таркиби кичик, ўрта ва катта бўлади. Энг кичик хор 12,16,30 кишидан, ўрта хор 30 дан 60 гача, катта хор одатда 80-120 кишидан иборат. Ижро фаолияти йўналишига қараб хор жамоалари –капелла , ашулла ва ракс ансамбли, опера хори, ўқув хори ва ҳоказо билан номланади. Бугунги кунда дунё буйича миллий ва ҳалкаро фестиваллар танлов концерт ва бошқа хор байрамлари ўтказилиб келинади. Бу санъат жанрида машхур профессионал хизмат кўрсатган хор жамоалари хаваскорлик мактаб хор жамоаларигача ўзининг ҳалқчил ва оммавийлиги билан ажralиб туради. Жумладан, Ўзбекистонда давлат академик капелласи узтелерадиокомпанияси кошидаги хизмат кўрсатган хор жамоаси, Ўзбекистон давлат концерваторияси қошидаги миллий телерадиостудияси, хор жамоаси Ёшлар симфоник оркестори хор жамоалари театрлар маҳсус ва умумий ўқув юртлари академик лицейлар турли болалар ва болалар хор жамоалари ўз фаолиятларини кўрсатиб келмокдалар. Юко-рида тилга олинган хор жамоаларида хор санъатининг ривожига малакали дирижёрлар хормейсторлар меҳнатсеварликлари билан ўз ҳиссаларини қўшиб келмокдалар.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Nurmatov N va N.Norxujaev 1 - sinf uchun «Musiqa alifbosi» darsligi. - T.: «G‘ofur G‘ulom» nashriyoti, 1998 yil.
2. Fayzieva O boshqalar.«O‘zbekistan mакtablarida musiqiy nafosat tarbiyasini tashkil etish buyicha metodik qo‘llanma». - T.: «Navoiy azot» nashriyoti, 1992 y.

SHAXS KAMOLOTINI RIVOJLANTIRISHDA MUSIQA TARBIYASINING ROLI

Nazarova Holida Olimjonovna
Oltiariq tumani 2-maktab
musiqa fani o'qituvchisi
tel: 91-665-70-62
e-mail:holida@mail.ru

Annotatsiya: maqolada shaxsni rivojlantirishda musiqa tarbiyasining roli, musiqa madaniyati, musiqaning hayotimizda tutgan o'rni haqida ma'lumotlar keltirilgan

Kalit so'zlar: san'at, musiqa, musiqa tarbiyasi, inson ruhiyati, pedagogika

Musiqa madaniy hayotimizda keng o'rin tutgan, inson shaxsiyatini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadigan san'at turidir. Har bir insonni ma'naviy shakllanishida oilani, maktabni, jamiyatni ahamiyati katta. Chunki insonni insoniylik xususiyatlari jamiyatda tarkib topadi. Yosh avlodni kamolot sari yetaklashda tarbiyani ko'plab omillari qatori musiqa tarbiyasi alohida o'rin tutadi. Musiqa tarbiyasi nafosat tarbiyasining asosiy va murakkab qirralaridan biri bo'lib, insonni atrofdagi go'zal narsalarni to'g'ri idrok etishga va qadrlashga o'rgatadi.

Musiqa inson ruhiyatiga kuchli ta'sir ko'rsatish imkoniyatiga ega bo'lib, uni nafosat olamiga olib kirish va axloqiy g'oyaviy tarbiyalashni muhim vositasidir. Musiqa insonni yuksak did bilan qurollantiradi va unga ma'naviy ozuqa beradi. Maktabda musiqa o'qitishning asosiy maqsadi o'quvchilarda musiqa madaniyatini shakllantirish ulami zamon talabiga javob bera oladigan barkamol inson qilib voyaga yetkazish. Maktabda musiqa darslarini o'qitishning asosiy vazifaiari quyidagtlardan iborat:

- o'quvchilami musiqa san'atiga bo'lgan qiziqishi va mehr-muhabbatini oshirish;
- musiqiy faoliyatlar jarayonida o'quvchilami musiqiy qobiliyatları musiqiy o'quvi, ovozi, diqqat-e'tibori va ijodkorlik his-tuyg'ularini o'stirish;
- musiqiy asariami badiiy-g'oyaviy mazmuni vositasida axloqiy estetik ruhda tarbiyalash;
- musiqa darslarida o'quvchilami kasb-hunarga yo'naltirish, mehnatga muhabbat, Vatanga muhabbat, kattalarga hurmat tuyg'ularini shakllantirish.

Mazkur maqsad va vazifalami amalga oshirish o'qituvchining kasbiy va pedagogik mahoratlariga bog'liq. Har qanday san'atkor ham, maktabda musiqa madaniyati darslarini olib borolmaydi. Buning uchun musiqa o'qituvchisi pedagogika, psixologiya, boialar fiziologiyasi, musiqa o'qitish va metodikasi hamda o'z musiqiy kasbiy fanlarini puxta o'zlashtirgan bo'lishi kerak. Musiqa o'qituvchisi o'z kasbiga va bolalarga mehr qo'yan, yuksak madaniyatli, keng dunyoqarashga ega bo'lgan shaxs bo'lishi lozim. Donishmand xalqimiz azaldan kuy va qo'shiqni bola qalbiga tez yo'l topa olishi, uning ruhiyatga ijobiy ta'sir ko'rsatishi, yaxshi xulq va odob, mehr oqibat, sabr-toqat, kattalarga hurmat fazilatlarini musiqa orqali tarkib topishini azaldan anglab yetgan. Oilada farzandni qo'shiq aytishga, soz chalishga o'rgatish ota-onas orzusi hisoblangan. Bola musiqa bilan ona allasi orqali tanishib, musiqadan umrbod ozuqa oladi. Chunki bola hali yurishni, so'zlashni bilmay turib, musiqani eshitib, turli qo'l harakatlari bilan musiqaga munosabatini bildiradi. Shuning uchun azaldan har bir oilada musiqa cholg'u asboblaridan dutor, doira, rubob

saqlash urf-odat bo'lib qolgan. Musiqadan ozuqa olish uchun esa, inson sof qalb egasi, yuksak ma'naviyatlari, go'zallikni his eta oladigan inson boiishi kerak. Bo'lajak musiqa o'qituvchilarining kasbiy tayyorgarligini kuchaytirish, ixtisoslarga doir fanlami o'qitish va pedagogik mahoratni egallash, nazariy bilimlarni amaliyatda qo'llashga o'rgatish bugungi kun talabidir. Uzluksiz pedagogik ta'lim tizimini amalga oshirilishi munosabati bilan o'qituvchilami malakasini oshirish va ulami qayta tayyorlash ishlari diqqat markazidadir. O'qituvchilik kasbi sharafli, lekin juda murakkab kasbdir, o'qituvchi musiqa nazariyasini egallashi bilan birga, bolalami sevishi, pedagogik amaliyatni ham o'tgan bolishi kerak. Chunki, maktab hayotidagi pedagogik jarayon juda xilma-xildir. Bu esa musiqa o'qituvchisidan puxta bilim, amaliy tayyorgarlikni, yuksak pedagogik mahorat va ijodkorlikni talab etadi. Bo'lajak musiqa o'qituvchisi kiyinish madaniyati va nutq madaniyatiga ega bo'lishi kerak. U o'qituvchilik kasbini va bolalami yaxshi ko'rishi hamda ularni barkamol inson sifatida kamol topishiga ko'maklashishi, har bir darsni o'quvchilarni hayot tajribasiga boyigan holda olib borishi, hilma-hil metodlar,

innovatsion texnologiyalar, ko'rgazmali qurollar, kompyutnr slayd, tarqatma materiallaridan foydalanishi kerak. Buyuk mutaffakkir shoir A.Navoiy o'z asarlarida musiqa tarbiyasining qirralarini chuqur o'rganib, shunday dedi: "Musiqa jamiyat hayotining muhim negizidir. Faqat musiqagina odamning qalbiga tiniqlik, mutanosiblik va o'z-o'zidan qanot tuyg'usini olib kiradi va uni baxtiyor qiladi". Forobiy fikricha: "Musiqa - nodir san'at, ezgulikka yetaklovchi kuchdir", "Kimki ilm xikmat o'rganmoqchi bo'lsa, avvalo o'zi ma'naviy barkamollika erishmog'i lozim". Shunday ekan, hozirgi davrda, musiqa o'qituvchisidan mas'uliyat, fanga yangicha yondashuv uning metodologiyasini chuqur o'rganish talab etadi. Umumta'lim maktablarida esa, musiqa madaniyati darslarning asosiy maqsadi, o'quvchilarda musiqaga qiziqish uyg'otish vositasida musiqiy madaniyatini tarkib toptirish. Zero kuy va ohang ta'sirida inson ezgulikka intilish, go'zallikni asrash, ona tabiatga, ona Vatanga muhabbat his tuyg'ularini shakllantirib, ma'naviy dunyosini boyitadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Nurmatov N va N.Norxujaev 1 - sinf uchun «Musiqa alifbosi» darsligi. - T.: «G'ofur G'ulom» nashriyoti, 1998 yil.
2. Fayzieva O boshqalar.«O'zbekistan mакtablarida musiqiy nafosat tarbiyasini tashkil etish buyicha metodik qo'llanma». - T.: «Navoiy azot» nashriyoti, 1992 y.
3. Sharipova M. «Boshlang'ich sinflarda musiqa o'qitish uchun metodik qo'llanma». - T.: RTM nashriyoti, 2001 yil.

**TADQIQOT.UZ
ТОМОНИДАН ТАШКИЛ ЭТИЛГАН**

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 18-КЎП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ**

(15-қисм)

Масъул мухаррир: Файзиев Шохруд Фармонович
Мусаҳҳих: Файзиев Фарруҳ Фармонович
Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Эълон қилиши муддати: 30.07.2020

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000